

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>Szerkesztőség: hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.</p>	<p>Megjelen hetenkint egyszer szombaton egy iven. Előfizetési ár egész évre 5 frt, félévre 2 frt 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt, 200 szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr, harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>Kiadó hivatal: hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény inté- zendő, Fűvészkert-utca 1080. sz.</p>
--	--	--

A próbaszónoklás.

Lapunk korábbi számaiban „Tisztázzuk a helyzetet” czímen egy cikksorozat jelent meg. E sorok írójában némi gondolatokat költöttek az abban fölvetett eszmék s már két cikkben kifejezést is adott annak némi pontjaira reflektáló nézeteinek. Előre megígérte, hogy szólni fog a próbapredikálásról is, mint a melyet a cikkíró óhajt átvenni erdélyi atyánkfiaitól. E cikk írója is foglalkozott már magában többször e tárggyal s mintegy kapóra jött neki az a cikk, hogy ő is elmondhassa erre vonatkozó nézeteit.

Egyházi törvénykönyvünk a 198. §-ban nyíltan és határozottan így rendelkezik: „A választó gyülekezetek a jelölteket saját szolgálati helyökön meghallgathatják; de jelölteknek az egyházi próbaszónoklat megtiltatik.”

Mindenekelőtt konstatálni óhajtjuk, hogy erkölcsi elváránk nézve a törvénynek tisztelete. A törvényt meg kell tartanunk mindnyájunknak s az illető hatóság úgy jár el egyedül kötelességszerűleg, ha senkinek, sem egyesnek, sem egy erkölcsi személynek meg nem engedi, hogy megtörje az őt kötelező törvényt. Olyan a végre nem hajtott törvény, természetesen nagyobb arányokban, mint a be nem teljesített ígélet. Corruptióra mutat az az egyeseknél, ha meg nem tartják adott ígéletüket s általános romlásra vezet, ha az állam, az egyház s bármely kisebb, vagy nagyobb erkölcsi testület szigorúan meg nem követeli törvényeinek megtartását.

De igaz az is, hogy a törvény nem azért becses, mert törvény, hanem mert igazság van benne. Ez „conditio sine qua non” rá nézve. A törvények hasonlóak a szőlőfürtök-höz, melyeket ha tulerősen sajtolnak, keserű és így egészségtelen bor szivárog ki belőlük. A tiltó törvények alkotóinak, sohasem szabad arról megfeledkezniök, hogy a hurt nem szabad tulongtulfeszíteni, mert hisz régi mondás az: „summum jus summa injuria.” A törvény van az emberekért s nem az emberek a törvényért s a hol valamely törvényt hoztak, ha az helytelennek bizonyult be egyesekre

és általában is, ugyanott szabad azt meg is változtatni, módosítani, vagy akár eltörölni.

Fönn kell állani föltétlenül az idézett törvénycikknek, míg azt egy következő zsinat esetleg meg nem változtatja; de ez nem akadályozhat bennünket, hogy azt ne bírálgassuk, nézeteinket el ne mondjuk fölöle. Ez nem tiszteletlenség a meglevő ellen, hanem egy — véleményünk szerint — jobbnak előkészíteni akarása.

Mi nem tartjuk pusztá kongatásnak a próbaszónoklást s nem véljük, hogy az sértene az önbecsérzetet. Nézzük a dolgot úgy, a mint van.

Meghozhatta volna a zsinat a törvényt, hogy lépjen életbe a próbaszónoklás. Csak nem sértő tán valakire nézve, hogy engedelmessé kell a törvénynek?! Megürül egy lelkészi állomás, óhajtják azt elnyerni többen. Pályáznak reá saját jótetszésök szerint s próbaszónoklatot tartanak. Talán mi reánk is áll a jogelv, hogy „volenti non fit injuria?!“

De sokkal fontosabb érv nézetünk mellett az, hogy a próbaszónoklás behozása által sok keserű csalódástól megmentenők úgy a gyülekezetet, mint a lelkészt is. Nem lehet-e arra eset, hogy egy lelkész, mint hitszónok, fényes és megérdemelt nevet vív ki gyülekezetében s hire elhatván messzire, megválasztják más helyre ielkészül. És itt gyöngének bizonyul, mert például organuma nem felel meg az új kellékeknek. Amott, mint lelkipásztor, a lelki gondozás terén is jeleskedhetett és itt nem mozdul meg előtte a Bethesda tava, hiában száll ajkairól a Szentlélek-ihlette evangyéliomi beszéd. És ez nem hat-e bántólag reá, mint az előbbi eset gyülekezetére?!

Minden helységnek megvan saját physiognomiája; minden munkakörnek saját kívánalmái vannak, melyeket, ha csak egy futó pillantással is, jó dolog előbb áttekinteni. Lehet, hogy egy erő rendkívüli nagy és szép munkát teljesíthet egyik helyen, míg a másikon tökéletesen elzüllik. Erre könnyű volna akárhány példát idézni.

Az a valóban becses törvény, mely mindenki iránt egyformán igazságos. A szóban levő pedig meglehetősen

méltánytalan segédlelkészeink iránt. Ők lehet, oly körülmények közé jutnak, hogy távol a nagyobb érintkezési pontoktól, csaknem egészen el vannak temetve. Névtelenek, holott megérdemelnék a tisztas névre jutást. Ismeretlenek, holott volna erejük a magasabb igényeknek is megfelelni. De köti őket a tulszigoru törvény; nem ismertethetik meg magokat s mi lesz az eredmény?! . . . Emberek vagyunk mindnyájan; alá vagyunk vetve a természet törvényeinek. Felülkerekedhetik bennünk a pusztán természeti ember s megteremnek a sokszor méltó csüggetettségnek, hivatás-megunásnak keserű, sorvasztó hatásu gyümölcsei. Pedig ettől talán meg kellene óvnunk azokat, kikre a hitben bizalomra hívó, bátorságot, erőt tanító evangyéliom hirdetését akarja bizni az egyház?! Vigyázzunk, hogy az a „vocatio interna“ pusztá szóvá ne váljék sokaknál, mert a késői „vocatio externa“ nem igen tudja azt már visszaszerezni.

De hát — hangzik az ellenvetés — egy gyakorlott, jónévű rendes lelkész önbecszerzetét bántaná az a próba! Megfeleltünk erre fentebb. Tegyük hozzá: bizassék az ezeknél szabad tetszésre s a majdan hozandó törvény engedje meg azt a segédlelkésznek. Ne legyen az egyikre se parancsoló, hanem csak facultativ törvény. Bizony, nagyon sokan hálával fogadnák s önbecszerzetök sértve érzése nélkül igénybe is vennék azt.

Látszik, hogy nem ismered az életet, nem tudod, hogy mily sok visszaélésnek, korteskedésnek vetné el magvait az ajánlott új intézkedés! — kiáltják sokan felénk. Mi sem néztük behunyt szemekkel az életet s nem talált nálunk sem siket fülekre a sokszor fölhangzott panaszszó. De kérjük, nem tehetnének-e az egyházi hatóságok igen komoly és igen szigorú intézkedéseket a visszaélések, a korteskedések megakadályozására?! Vezetőink bölcsesége megtalálná erre is, mint sok más bajra a praeventiv gyógyszer.

Egyházi törvénykönyvünkben egy, valamikor összeütlendő zsinatnak sok dolga lesz a lelkészválasztási szabályok módosításával. Fontos tárgy is ez nagyon, mely megérdemli a minden oldalról való jóakaratu megbeszélést.

Mi is hozzá szólottunk egy pontjához, tettük ezt pusztá ügyszeretből.

Még csak annyit, hogy tudomásunk szerint a próbaszónoklás a legtöbb külföldi református egyházban elfogadott szokás.

Csiky Lajos.

Seregek Ura.

Közönségesen tudva van, hogy Istennek e jelzése az ószövetségi nyelvhasználatban e három alakban fordul elő: 1) „Jhvh elohé, haszszbá'óth“ (Ám. 3, 13. vagy csak „Jhvh elohé szbá'óth“, Ám. 4, 13.). 2) „elohím szbá'óth“

(az elohím-zsoltárokbán p. o.: 59, 6. 80, 5. 8. 15. 20. 84, 9.). 3) „Jhvh szbá'óth“ (És. 1, 24. 5, 24. 6, 3. és „Jhvh haszszbá'óth“, Ám. 9, 5. adonai szbá'óth És. 10, 16. Az 1) alatt említett teljes alakú név: „Ur Isten, seregeknek Istene“, „Seregeknek Ura, Istene“ (Ám. 3, 13. Hós. 12, 5. Károli), jól fordítva: „Jehova, a seregeknek Istene“; a 2) alatt jelzett azon zsoltárokbán jó elő (42—84), melyek Istent sajátosságosan „elohím“-nak nevezik; az „elohím szbá'óth“-ban az „elohím“ tulajdonnévé lett s így stat. constr.-ban nem lehet; ez: „elohím szbá'óth“ elliptice e helyett áll: „Elohím, elohé szbá'óth“ = „Elohím, a seregek Istene“; a 3) alatt említett név az 1) alatt megnevezettnek rövidített alakja, ugyhogy: „Jhvh szbá'óth“ e helyett áll: „Jhvh elohé szbá'óth.“

Istennek e nevei nem jönnek elő: Mózes könyveiben, Josué s a Bírák könyvében, épen így nem: Ezékielnél, Dánielnél, Esdrásnál, Nehémiásnál, valamint a tanköltevényekben (Péld. Préd. stb.) sem. De előfordulnak: Sámuel könyveiben (11-szer), a Királyoknál (5-ször), a Krónikák első könyvében (3-szor), a prófétáknál (245-ször) s néhány-szor a zsoltárokbán.

Miután e szó: „szbá'óth“ az ószövetségben sehol sem jó úgy elő, mint önálló istennév, — a LXX sem használja azt így, legfeljebb Sámuel első könyvében és Ésaiásnál átírja azt p. o. így: „*יהוה אלהים שבאו*“ (1 Sám. 1, 11.), „*יהוה שבאו*“ (És. 8, 18. 10, 16.): azoknak (p. o. Cheyne) nézetét, kik a „szbá'óth“-ban önálló istennevet vélnek feltalálni, el kell vetnünk.

Már ha a „szbá'óth“ nem lehet tulajdonnév, át kell azt fordítanunk s e szó helyes értelméből kiindulva kell feleletet adnunk e kérdésre: mit jelent ez ószövetségi kifejezés: „Jehova, a seregeknek Istene“ stb.?

„Szábá“ (többese: „szbá'óth“) = sereg. De minő sereg? Három magyarázattal találkozunk itt:

I. Vannak, kik azt állítják, hogy a „szbá'óth“ — izrael népe seregeit jelenti. Ez értelmezés mellett szól azon körülmény, hogy „szbá'óth“ mindenütt emberi hadseregeket jelent; e magyarázat erősségéül szolgálnak a következő ószövetségi kifejezések is: Egyiptomból úgy vonul ki Izrael, mint „szib'óth Jhvh“ = „Jehova seregei“; (2 Móz. 12, 41. v. ö. v. 51.-t); e sereg harcza „Jehova harcza“, (4 Móz. 21, 14: „milhhámóth Jhvh“; v. ö. 1 Sám. 25, 28.); ha e sereg harcza vonul, kivonul vele Jehova is, hogy szét-szórja ellenségét (4 Móz. 10, 35.), mert Jehova tábor jár népével, hogy megszabadítsa azt ellensége kezéből (5 Móz. 23, 15.). E magyarázat mellett könnyen lehet értelmezni 1 Sám. 17, 45-t is: „én jövök hozzád a seregek Jehovájának, Izrael hadsora Istene névében“, mert e kifejezés: „Izrael hadsora“ (= „ma'arkhóth jisraél“) azt magyarázza meg, hogy micsoda seregeknek Ura a Jehova? épen így 24 Zsolt. 8, e kifejezését: „Jehova erős és hős, Jehova csatahős.“

E magyarázat mellett szállott sikra legujabban a tübingeni Kautzsch. Ő így okoskodik: Sámuel könyveiben legalább is 5 helyen a frigyláda val egybeköttetésben említették e név: „seregek Jehovája“. 1 Sám. 1, 3 szerint Elkána felmegy, hogy Silóban áldozzék a „seregek Jehovájának“; ugyanitt teszen fogadást (v. 11 szerint) Anna a „seregek Jehovájának“, — pedig ez időben Silóban volt a szövetség láda. Silóból hozatja elő a nép (1 Sám. 4, 3 szerint) a frigyládát a táborba s (1 Sám. 4, 4-ben) e láda

a seregek „Jehovája ládájának“ mondatik. Megfigyelendő Kautzsch szerint főképen az, a mit 2 Sám. 6, 2-ben olvassunk. Dávid a szent ládát Jeruzsálembe akarja vitetni, azt a ládát, „a mely felett egy név említettik, a seregek Jehovájának neve“. Kautzsch szerint e kifejezés: „a mely felett Jhvh neve említettik“, ezt jelenti: a mely (láda) Jhvh-hoz tartozik, a mely Jhvh-val a legszorosb viszonyban áll, mint az Ő megsegítő jelenlétének látható kezessége. S ha — folytatja tovább Kautzsch — ehhez hozzá vesszük azt, hogy 2 Sám. 6-ban a szent ládának Sionba vitetéséről van szó, mely egyik legfontosb mozzanata történetének s a melynél megvárhatjuk, hogy tulajdonképeni jelentőségére czélzás tétessék: akkor esetlegesnek nem tarthatjuk, hogy a láda épen e helyen hozatik a „seregek Jehovájával“ viszonyba. Igen, Jehovát, mint hadistent képviseli az, ki Izrael seregeit csatába vezeti! — Tehát a frigidládát Wellhausennel együtt Kautzsch is ősi „harczi szentség“-nek („kriegerisches Heiligthum“) tartja s azt mondja, hogy e név „seregek Jehovája“ eredetileg Izraelnek harczi Istenét jelenti, kit a szent láda képviselt. Végül megjegyzi Kautzsch, hogy e szó alatt: „seregek“ Izraelnek földi seregeit kell érteni, mert hiszen a frigidláda vezette és kísérté harciba Izraelnek hadseregeit (4 Móz. 10, 33. Jos. 3, 6 kv., 6, 7 kv.).

II. Vannak, kik e szót: „seregek“, az ég seregeire magyarázzák és pedig az ég seregein értik a csillagokat, napot, holdat, („kol szbá hassamájim“ 5 Móz. 4, 19) melyek Istennek mint Teremtőjüknek engedelmeskednek (1 Móz. 2, 1. És. 40, 26. Bír. 5, 20. Jób. 38, 7.).

(Vége köv.)

Csendes szóváltás.

Vártam, amíg egy hatalmasabb eszmecsere s a mieinknél fontosabb ügyek tárgyalása után, a sor rákerülhet arra is, hogy t. Szabó József segédlelkész urnak, e becses lap f. é. 15. számában megjelent válaszára felelhessek.

Hogy én, nevem utolsó betűjét (kis s-et) szoktam nagy ritkán megjelenő felszólalásaim alá írni: ez az én gusztusom s ezen változtatni már csak azért sem akarok, nehogy dicsekedő embernek tünjem fel. Különben is, a szóvitát, személyeskedést bajos lenne szerény közleményeimben feltalálni; engem az elvek és események érdekelnek.

Sajnálom, de Sz. J. ur említett válasza, ismét a helyreigazítást provokálja. Mert újból olyanokat állít, a miket hallgatással nem mellőzhetek. De hiszen ő igéri is, hogy nem haragszik érette, ha tévedéseire figyelmeztetik. Ily tévedés, utolsó közleményében az, amit, bizonyos pápistas fogások elleni tiltakozásomra mond. Pápistas? — kérdi — „Ha jó, szép és nemes valami, még ha buddhistás is, akkor is elsajátítom s felebarátom és a magam lelki üdvére érvényesítem és használom.“

Oly nagy elhajítása ez a sulyoknak, melyről elmondhatja az olvasó, hogy: „hol állsz meg egykor: nem tudom.“ Micsoda vallás és egyház lenne az, mely „ex omnibus aliquid“ összeszedve, mindenütt utánozva akarná megkísérteni mesterkélte életét?! Volapük nyelvről, már beszél a bogárvó német és csak is ennek lenne párja a hitben, szerzettségben nyilvánuló oly latitudinarismus, melyről az idé-

zett szavak sejtelmet adnak. Hiszen kérem, minden vallásrendszerben van valami jó, szép és nemes. A pápista egyház — hogy a buddhistákról ne is szóljak — minden legpárányibb szertartását, a jó, szép és nemes alakjában tünteti föl, mindent indokol s bár csürcsavaritással is kimagyaráz, ajánl s az igazság és művészettel igyekszik összhangba hozni. No most már ha ezeknek csak egy tizedrészét, avagy századrészét veszi is át és érvényesíti, valamelyik papi pályán működő atyánkfia, vajjon nem azt mutatná-e ki ez által, hogy saját felekezetének bibliai alapelveit vagy nem ösméri, vagy nem méltányolja? Az elvek és eszmék körében nincs alku. Sunt certi denique fines. A protestantismus nem imitálhatja azt a rendszert, a mely ellen protestálnia kell s ha ezt tenné, a ritualismus lépcsőjére jutna.

Meg van — mint minden önálló egyénnek — minden felekezetnek és nemzetnek egyéni karaktere s másba ennek megtagadása nélkül át nem olvadhat.

Fejlesztjük magunkat önmagunktól, az egyedüli alapon, melyen kívül más fundamentumot senki sem vehet. Az asszimilálás iránti hajlamot, nem menti az a hivatkozás sem, hogy némelyek szerint az „uri imádságot“ a Zendavesztából vette volna át az Üdvözítő. Az ily beszédre Csiky Lajos tanár ur, „Imádságtan“ cz. műve 98. lapján helyettem is megfelel. Az a tétel, hogy a „szép, jó, nemes az egész emberiség“, egyáltalában nem jogosít fel egy egyházi szolgát sem arra, hogy „ad libitum“ utánozzon és átvegyen egyetmást az övétől eltérő felekezetektől. Jel. 3. 11. „Tartsd meg azt a mi nálad vagy, hogy senki el ne vegye a te koronádat.“

A mit én a „gyermekruhákba való kinövésről“ irtam, azt korántsem lehet úgy értelmezni, mint a hogy Sz. J. ur értelmezi. A szövegből nyilván kitűnik, hogy én a kath. egyház (a híres Hatvani szerint csak „Római Ház“) lelkeken való zsarnok uralmát, gyámkodását értettem a gyermekruha és járszalag alatt.

A vallástanításról általában mondottakat megczáfolni, sőt csak megerőtleníteni sem sikerült t. ellenfelemnek. A tulterhelést illusztráló hasonlat sem talál; mert a vallástanítás eldobása ahhoz lenne hasonló, ha az, a kinek az 5-dik véka buzát akarják a vállára tenni, hogy ezt könnyebben elbirja, az aranyórát dobná ki a zsebéből. Egyébiránt minden hosszabb fejtegetés elkerülésével kijelentem, hogy ide vágó nézetem és egész életemben ápolt meggyőződésemtől azonnal elállok, ha p. akár a debreczeni, akár más prof. tanítóképző intézet tanári kara, a vallástanítás kérdésében Sz. J. urnak ad igazat; azaz: én ellenem, ki ezt a népiskolai tanítás szerves központjának tekintem s a tanító kezéből kivenni nem akarom, a mellett nyilatkozik, a mit Sz. ur most már ismételtén sürget, hogy a vallástani oktatást vegyék el a lelkészek a tanítóktól s legyenek a népiskolák rendes hitoktatóivá.

Darwinra térve, — kit Sz. ur szerint védelmembe vettem (?) csak az a megjegyzésem: hogy még a műnek a címét se idézte helyesen. Én nem ösmerek más fordítást a Török és Encz s Margó által 1884-ben közrebocsátott fordításon kívül s ebben a 21 fejezetben az illető tétel nem éppen úgy fordul elő, mint a hogy az idézve van Sz. ur által. De ezen, nem tudom, honnan vett idézet sem rontja le azon állításomat, hogy Darwin, az embernek a majomtól való származását nem mondja ki oly határozottan, mint az ultradar-

méltánytalan segédlelkészeink iránt. Ők lehet, oly körülmények közé jutnak, hogy távol a nagyobb érintkezési pontoktól, csaknem egészen el vannak temetve. Névtelenek, holott megérdemelnék a tisztas névre jutást. Ismeretlenek, holott volna erejük a magasabb igényeknek is megfelelni. De köti őket a tulszigoru törvény; nem ismertethetik meg magokat s mi lesz az eredmény?! . . . Emberek vagyunk mindnyájan; alá vagyunk vetve a természet törvényeinek. Felülkerekedhetik bennünk a pusztán természeti ember s megteremnek a sokszor méltó csüggetégségnek, hivatás-megunásnak keserű, sorvasztó hatásu gyümölcssei. Pedig ettől talán meg kellene óvnunk azokat, kikre a hitben bizalomra hívó, bátorságot, erőt tanító evangéliom hirdetését akarja bizni az egyház?! Vigyázzunk, hogy az a „vocatio interna“ pusztá szóvá ne váljék sokaknál, mert a késői „vocatio externa“ nem igen tudja azt már viszsaszerezni.

De hát — hangzik az ellenvetés — egy gyakorlott, jónevű rendes lelkész önbecsérzetét bántaná az a próba! Megfeleltünk erre fentebb. Tegyük hozzá: bizassék az ezeknél szabad tetszésre s a majdan hozandó törvény engedje meg azt a segédlelkészeknek. Ne legyen az egyikre se parancsoló, hanem csak facultativ törvény. Bizony, nagyon sokan hálával fogadnák s önbecsérzetök sértve érzése nélkül igénybe is vennék azt.

Látszik, hogy nem ismered az életet, nem tudod, hogy mily sok visszaélésnek, korteskedésnek vetné el magvait az ajánlott új intézkedés! — kiáltják sokan félénk. Mi sem néztük behunyt szemekkel az életet s nem talált nálunk sem siket fülekre a sokszor fölhangzott panaszcso. De kérdjük, nem tehetnének-e az egyházi hatóságok igen komoly és igen szigorú intézkedéseket a visszaélések, a korteskedések megakadályozására?! Vezetőink bölcsesége megtalálná erre is, mint sok más bajra a praeventiv gyógyszer.

Egyházi törvénykönyvünkben egy, valamikor összeümlendő zsinatnak sok dolga lesz a lelkészválasztási szabályok módosításával. Fontos tárgy is ez nagyon, mely megérdemli a minden oldalról való jóakaratu megbeszélést.

Mi is hozzá szólottunk egy pontjához, tettük ezt pusztá egyszerűzetből.

Még csak annyit, hogy tudomásunk szerint a próbaszónoklás a legtöbb külföldi református egyházban elfogadott szokás.

Csiky Lajos.

Seregek Ura.

Közönségesen tudva van, hogy Istennek e jelzése az ószövetségi nyelvhasználatban e három alakban fordul elő: 1) „Jhvh elohé, haszszbá'óth“ (Ám. 3, 13. vagy csak „Jhvh elohé szbá'óth“, Ám. 4, 13.). 2) „elohím szbá'óth“

(az elohím-zsoltárokbán p. o.: 59, 6, 80, 5, 8, 15, 20, 84, 9.). 3) „Jhvh szbá'óth“ (És. 1, 24, 5, 24, 6, 3. és „Jhvh haszszbá'óth“, Ám. 9, 5. adonai szbá'óth És. 10, 16. Az 1) alatt említett teljes alakú név: „Ur Isten, seregeknek Istene“, „Seregeknek Ura, Istene“ (Ám. 3, 13. Hós. 12, 5. Károli), jól fordítva: „Jehova, a seregeknek Istene“; a 2) alatt jelzett azon zsoltárokbán jó elő (42—84), melyek Istent saját-ságosan „elohím“-nak nevezik; az „elohím szbá'óth“-ban az „elohím“ tulajdonnévé lett s így stat. constr.-ban nem lehet; ez: „elohím szbá'óth“ elliptice e helyett áll: „Elohim, elohé szbá'óth“ = „Elohim, a seregek Istene“; a 3) alatt említett név az 1) alatt megnevezettnek rövidített alakja, ugyhog: „Jhvh szbá'óth“ e helyett áll: „Jhvh elohé szbá'óth.“

Istennek e nevei nem jönnek elő: Mózes könyveiben, Josué s a Bírak könyvében, épen így nem: Ezékielnél, Dánielnél, Esdrásnál, Nehémiásnál, valamint a tanköltevényekben (Péld. Préd. stb.) sem. De előfordulnak: Sámuel könyveiben (11-szer), a Királyoknál (5-ször), a Krónikák első könyvében (3-szor), a prófétáknál (245-ször) s néhány-szor a zsoltárokbán.

Miután e szó: „szbá'óth“ az ószövetségben sehol sem jó egy elő, mint önálló istennév, — a LXX sem használja azt így, legfeljebb Sámuel első könyvében és Ésaiásnál átírja azt p. o. így: „*יהוה אלהים ישראל*“ (1 Sám. 1, 11.), „*יהוה אלהים ישראל*“ (És. 8, 18, 10, 16.): azoknak (p. o. Cheyne) nézetét, kik a „szbá'óth“-ban önálló istennevet vélnek feltalálni, el kell vetnünk.

Már ha a „szbá'óth“ nem lehet tulajdonnév, át kell azt fordítanunk s e szó helyes értelméből kiindulva kell feleletet adnunk e kérdésre: mit jelent ez ószövetségi kifejezés: „Jehova, a seregeknek Istene“ stb.?

„Szábá“ (többese: „szbá'óth“) = sereg. De minő sereg? Három magyarázattal találkozunk itt:

I. Vannak, kik azt állítják, hogy a „szbá'óth“ — izrael népe seregeit jelenti. Ez értelmezés mellett szól azon körülmény, hogy „szbá'óth“ mindenütt emberi hadseregeket jelent; e magyarázat erősségül szolgál a következő ószövetségi kifejezések is: Egyiptomból úgy vonul ki Izrael, mint „szib'óth Jhvh“ = „Jehova seregei“; (2 Móz. 12, 41. v. ö. v. 51.-t); e sereg harcza „Jehova harcza“, (4 Móz. 21, 14: „milhhámóth Jhvh“; v. ö. 1 Sám. 25, 28.); ha e sereg harcza vonul, kivonul vele Jehova is, hogy szét-szórja ellenségét (4 Móz. 10, 35.), mert Jehova tábor jár népével, hogy megszabadítsa azt ellensége kezéből (5 Móz. 23, 15.). E magyarázat mellett könnyen lehet értelmezni 1 Sám. 17, 45-t is: „én jövök hozzád a seregek Jehovájának, Izrael hadsorai Istenének nevében“, mert e kifejezés: „Izrael hadsorai“ (= „ma'arkhóth jisraél“) azt magyarázza meg, hogy micsoda seregeknek Ura a Jehova? épen így 24 Zsolt. 8, e kifejezését: „Jehova erős és hős, Jehova csatahős.“

E magyarázat mellett szállott sikra legujabban a tübingeni Kautzsch. Ő így okoskodik: Sámuel könyveiben legalább is 5 helyen a frigyláda val egybekötötetésben említettik e név: „seregek Jehovája“. 1 Sám. 1, 3 szerint Elkána felmegy, hogy Silóban áldozzék a „seregek Jehovájának“; ugyanitt teszen fogadást (v. 11 szerint) Anna a „seregek Jehovájának“, — pedig ez időben Silóban volt a szövetségláda. Silóból hozatja elő a nép (1 Sám. 4, 3 szerint) a frigyládát a táborba s (1 Sám. 4, 4-ben) e láda

a seregek „Jehovája ládájának“ mondatik. Megfigyelendő Kautzsch szerint főképen az, a mit 2 Sám. 6, 2-ben olvassunk. Dávid a szent ládát Jeruzsálembe akarja vitetni, azt a ládát, „a mely felett egy név említettik, a seregek Jehovájának neve“. Kautzsch szerint e kifejezés: „a mely felett Jhvh neve említettik“, ezt jelenti: a mely (láda) Jhvh-hoz tartozik, a mely Jhvh-val a legszorosb viszonyban áll, mint az Ő megsegítő jelenlétének látható kezessége. S ha — folytatja tovább Kautzsch — ehhez hozzá vesszük azt, hogy 2 Sám. 6,-ban a szent ládának Sionba vitetéséről van szó, mely egyik legfontosb mozzanata történetének s a melynél megvárhatjuk, hogy tulajdonképeni jelentőségére czélzás tétessék: akkor esetlegesnek nem tarthatjuk, hogy a láda épen e helyen hozatik a „seregek Jehovájával“ viszonyba. Igen, Jehovát, mint hadistent képviseli az, ki Izrael seregeit csatába vezeti! — Tehát a frigládát Wellhausennel együtt Kautzsch is ősi „harczi szentség“-nek („kriegerisches Heiligthum“) tartja s azt mondja, hogy e név „seregek Jehovája“ eredetileg Izraelnek harczi Istenét jelenti, kit a szent láda képviselt. Végül megjegyzi Kautzsch, hogy e szó alatt: „seregek“ Izraelnek földi seregeit kell érteni, mert hiszen a frigyláda vezette és kísérté harcza Izraelnek hadseregeit (4 Móz. 10, 33. Jos. 3, 6 kv., 6, 7 kv.).

II. Vannak, kik e szót: „seregek“, az ég seregeire magyarázzák és pedig az ég seregein értik a csillagokat, napot, holdat, („kol szbá hassamájim“ 5 Móz. 4, 19) melyek Istennek mint Teremtőjüknek engedelmeskednek (1 Móz. 2, 1. És. 40, 26. Bír. 5, 20. Jób. 38, 7.).

(Vége köv.)

Csendes szóváltás.

Vártam, amíg egy hatalmasabb eszmecsere s a mieinknél fontosabb ügyek tárgyalása után, a sor rákerülhet arra is, hogy t. Szabó József segédlelkész urnak, e becses lap f. é. 15. számában megjelent válaszára felelhessek.

Hogy én, nevem utolsó betűjét (kis s-et) szoktam nagy ritkán megjelenő felszólalásaim alá írni: ez az én gusztusom s ezen változtatni már csak azért sem akarok, nehogy dicsekedő embernek tűnjem fel. Különben is, a szóvitát, személyeskedést bajos lenne szerény közleményeimben feltalálni; engem az elvek és események érdekelnek.

Sajnálom, de Sz. J. ur említett válasza, ismét a helyreigazítást provokálja. Mert újból olyanokat állít, a miket hallgatással nem mellőzhetek. De hiszen ő igéri is, hogy nem haragszik érette, ha tévedéseire figyelmeztetik. Ily tévedés, utolsó közleményében az, amit, bizonyos pápistas fogások elleni tiltakozásomra mond. Pápistas? — kérdi — „Ha jó, szép és nemes valami, még ha buddhistás is, akkor is elsajátítom s felebarátom és a magam lelki üdvére érvényesítem és használom.“

Oly nagy elhajítása ez a sulyoknak, melyről elmondhatja az olvasó, hogy: „hol állsz meg egykor: nem tudom.“ Micsoda vallás és egyház lenne az, mely „ex omnibus aliquid“ összeszedve, mindenütt utánozva akarná megkísérteni mesterkélte életét?! Volapük nyelvről, már beszél a bogárczó német és csak is ennek lenne párja a hitben, szer-tartásban nyilvánuló oly latitudinarismus, melyről az idé-

zett szavak sejtelmet adnak. Hiszen kérem, minden vallásrendszerben van valami jó, szép és nemes. A pápista egyház — hogy a buddhistákról ne is szóljak -- minden legpárányibb szertartását, a jó, szép és nemes alakjában tünteti föl, mindent indokol s bár csürcsavaritással is kimagyaráz, ajánl s az igazság és művészettel igyekszik öszhangba hozni. No most már ha ezeknek csak egy tizedrészét, avagy századrészét veszi is át és érvényesíti, valamelyik papi pályán működő atyánkfia, vajjon nem azt mutatná-e ki ez által, hogy saját felekezetének bibliai alapelveit vagy nem ösmeri, vagy nem méltányolja? Az elvek és eszmék körében nincs alku. Sunt certi denique fines. A protestantismus nem imitálhatja azt a rendszert, a mely ellen protéstálnia kell s ha ezt tenné, a ritualismus lépcsőjére jutna.

Meg van — mint minden önálló egyének — minden felekezetnek és nemzetnek egyéni karaktere s másba ennek megtagadása nélkül át nem olvadhat.

Fejlesztjük magunkat önmagunktól, az egyedüli alapon, melyen kívül más fundamentomot senki sem vehet. Az asszimilálás iránti hajlamot, nem menti az a hivatkozás sem, hogy némelyek szerint az „uri imádságot“ a Zendavesztából vette volna át az Üdvözítő. Az ily beszédre Csiky Lajos tanár ur, „Imádságtan“ cz. műve 98. lapján helyettem is megfelel. Az a tétel, hogy a „szép, jó, nemes az egész emberiségé“, egyáltalában nem jogosít fel egy egyházi szolgát sem arra, hogy „ad libitum“ utánozzon és átvegyen egyetmást az övétől eltérő felekezetektől. Jel. 3. 11. „Tartsd meg azt a mi nálad vagy, hogy senki el ne vegye a te koronádat.“

A mit én a „gyermekruhákból való kinövésről“ irtam, azt korántsem lehet úgy értelmezni, mint a hogy Sz. J. ur értelmezi. A szövegből nyilván kitűnik, hogy én a kath. egyház (a hires Hatvani szerint csak „Római Ház“) lelkeken való zsarnok uralmát, gyámkodását értettem a gyermekruha és járszalag alatt.

A vallástanításról általában mondottakat megczáfolni, sőt csak megerőtleníteni sem sikerült t. ellenfelemnek. A tulterhelést illusztráló hasonlat sem talál; mert a vallástanítás eldobása ahhoz lenne hasonló, ha az, a kinek az 5-dik véka buzát akarják a vállára tenni, hogy ezt könnyebben elbirja, az aranyórát dobná ki a zsebéből. Egyébiránt minden hosszabb fejtegetés elkerülésével kijelentem, hogy ide vágó nézetem és egész életemben ápoltt meggyőződésemtől azonnal elállok, ha p. akár a debreczeni, akár más prof. tanítóképző intézet tanári kara, a vallástanítás kérdésében Sz. J. urnak ad igazat; azaz: én ellenem, ki ezt a népiskolai tanítás szerves központjának tekintem s a tanító kezéből kivenni nem akarom, a mellett nyilatkozik, a mit Sz. ur most már ismételtén sürget, hogy a vallástani oktatást vegyék el a lelkészek a tanítóktól s legyenek a népiskolák rendes hitoktatóivá.

Darwinra térve, — kit Sz. ur szerint védelmembe vettem (?) csak az a megjegyzésem: hogy még a műnek a címét se idézte helyesen. Én nem ösmerek más fordítást a Török és Encz s Margó által 1884-ben közrebocsátott fordításon kívül s ebben a 21 fejezetben az illető tétel nem éppen úgy fordul elő, mint a hogy az idézve van Sz. ur által. De ezen, nem tudom, honnan vett idézet sem rontja le azon állításomat, hogy Darwin, az embernek a majomtól való származását nem mondja ki oly határozottan, mint az ultradar-

winisták. Csupa bölcsészeti speculáció az egész darwini elmélet, sőt nem is új dolog ez. Bármely filozófia történetét tárgyazó műből megértheti a ki akarja, hogy Anaximander már az „ős sejtről“ okoskodik s Demokritos, Thales, Empedokles fejtegetései, a világ és a lények eredetéről valóban meglepők. Nihil novi sub sole!

A kérdés koránt sincs eldöntve s én a Darwin elleni gyűlöletet nevetségesnek tartom; melynek főoka az, hogy őt matérialistának vélik sokan; leginkább azok, a kik műveiből egyet sem olvastak el; holott a Teremtő személy létezését és működését elősmeri, a mit a Haeckel-féle irányzatultrák szemére is vetnek. A tudománynak joga van vizsgálni s a lét nagy titkai felett okoskodni. A vallás igazságait azonban ne mérjük a természettudományok mértékével, mert ekkor ép úgy tévednénk, mintha a súlyt a hosszúság mértékével akarnók meghatározni, vagy megfordítva. Hogy Darwin, ki a legnemesebb jellemű emberek egyike volt s kinek hamvait hálás nemzete, a Westminsteri pantheonába helyezte el — vallásos ember volt, erről olvastam valamit valamelyik angol folyóiratból. Angliában a nagy tudósok is istenfélők és egyházasak. Ezt mindenki tudhatja, a ki ott megfordult.

Allításomat, — az ismét nem jól idézett tétellel szemben — igazolom a Budapesti Szemle 1885. évi júniusi füzetének „Modern Zoologia és gyakorlati élet“ cz. közleményével. Reményelem, nem járok úgy a citatummal, mint t. ellenfelem, ki Hugó Victortól a „Kath. világszemle“ után idézett.

— s.

A b.-sámsoni egyház örömnappja.

Feledhetetlen lesz a b.-sámsoni ref. egyház tagjai előtt a múlt hó 23-ka, mely napon elérték azt, a mi után oly régóta óhajtoztak, jelesül: sok bajok, nehéz körülmények közt felépült templomuknak ünnepélyes felavattatását. Gyönyörű idő kedvezett kitűzött tervünknek. Már jóval a templomnyitás előtt nagy tömeg résztvevő várakozott az ajtó előtt s alighogy megnyitattak, megtelt az egész templom s csak nehezen lehetett fentartani azt az egy pár széket, mely a nevesebb vendégek, látogatók számára kijelölve volt.

Az utolsó jeledás után nt. Szabó János esperes ur vezetése mellett vonult a virágkoszorúkkal felékesített templomba a 9 tagból álló lelkészi kar s helyet foglalt a szent asztal körül. A kijelölt ének elhangzása után nt. esperes ur nyitotta meg remek s általános tetszést nyert felavató imájával a szent cselekmények sorát. Utánna nt. Miklovitz Bálint h.-m.-vásárhelyi lelkész állott fel s tartott 1 Móz. 28. r. 16—17. alapján épületes egyházi beszédet. A keresztelést t. Kódi Márton orosházai lelkész teljesítette. Az urasztalánál ágendázást nt. Szöllősi Antal makói lelkész volt szives elvállalni s tisztét, mint ez egyházat már 27 évvel ezelőtt ismerő, erre kiterjedő vonatkozással teljesíté. A megjelent ifjupár esketésénél t. Huszty Mihály ref. kovács háza lelkésztársunk szolgált. Az ünnepélyt befejező zárímát végre alólírt helybeli lelkész tartotta. Az említett nt. és tiszt. lelkész urakon kívül jelen voltak még: H.-M.-Vásárhelyről Papp Imre, Karancsi Dániel, N.-Majlátról Tóth Sámuel paptársaink s jelenlétükkel valóban emelték az ünnepély fényét.

A templomi szertartások befejezése s rövid ismerkedés után a lelkészlak udvarán vont sátorban rövid ebéd várta a kedves vendégeket, melynek tartama alatt az esperes ur által a legnagyobb magyar emberre emelt áldomás elhangzása után egymást érték a szebbnél szebb toasztok, különösen Karancsi barátunk volt elemében s nem csak asztaltársai gyönyörködtek változatos tárgy felköszöntőiben, hanem hangja, gyakori felszólalása áthozta még a szomszéd tanítói lakon volt asztal számos vendégét is, kik azután a hallottakért, a nekik nyújtott élvezetért számos éljenben, „ez a z t á n a p a p“ kifejezésekben részesítették. Sajnálunk, hogy vendégeink közül még az nap többen eltávoztak. Az ittmaradtakat Torkos István vendégszerető jegyzőnk hívta meg vacsorára, mely kedélyes társalgásban egész éjfélig tartott. Reggelre már nt. esperes és Miklovicz Bálint urakon kívül senkit sem láttunk kedves vendégeink közül. Őket is egy másik kötelesség hagyta még nálunk, jelesül: a kánonszerű látogatás teljesítése, mit az nap délutánra be is fejeztek.

Nem hagyhatom említés nélkül, hogy községünkhöz tartozó róm. kath. és más vallásu urak is szivesek voltak részt venni egyházi ünnepélyünkben s mint értésemre esett, azt szépnek, lélekbe hatónak találták. A kik közülök hiányoztak, elháríthatlan akadály gátolá megjelenésüket.

Vajha úgy hatott volna e szépen lefolyt ünnepély a sámsoni gyülekezet tagjaira, hogy a még létező hiányokat újult erővel, buzgósággal igyekeznének mihamarább eloszlatni, mire hogy az isteni kegyelem őket segítse, szívből kívánom.

Somogyi Lajos.

K ü l f ö l d.

Angolország. A megboldogult Shaftesbury lordról írja a „N. Ev. K. Ztg“, hogy a midőn 1871-ben Glasgowban egy templomszentelésen jelenvolt, Németországról a következőket mondotta: „hallották önök a Német és Franciaország között lefolyt háborút s a győzelmi hirt, mely a németek diadalát jelentette és talán e győzelmet részint a katonai fegyelem, részint a hadászati haladás javára irták. De ha a győzelem fő okát ebben keresik, akkor tévednek. A német nép istenfélő. Hallottam, hogy tábortüzeiknél minden éjjel ezer meg ezer torokból hangzott föl a hála és dicsérő ének Istennek tiszteletére és hogy a német katonák azzal a nyugodt biztossággal pihentek le, hogy a győzelem nem maradhat el, mert bizalmukat Istenbe vetették.“

A Pall Mall . . . szerkesztőjének — Stead urnak — a Holloway fogházból szabadon bocsáttatását valódi ünneppé emelték az Exeter csarnokban. A nagy épület szorongásig megtelt. Stansfeld — a parlament egyik tagja — mint elnök, a felebaráti szeretet hőseként üdvözölte Steadot s mint a parlamentnek 25 év óta tagja állítá, hogy a „Criminal Law Amendment Bill“ nem jött volna létre, ha Stead föl nem nyitja a közvélemény szemét. A határozat az lett, hogy a meeting ingathatlanul bizik az ártatlan Steadban s iránta a legmelegebb hálára kötelezve érzi magát, magára vállalva, hogy az elkezdett nagy nemzeti művet tovább vigye. Midőn Stead szólásra emelkedett föl, hosszan tartó tetszészaj üdvözölte a szónokot; törhetlen hűségéről szóló lelkesült be-

szédek hallatszottak s a kendő lobogtatásnak nem akart vége-hossza lenni. Midőn helyre állt a nyugalom, Stead egy rövid imával kezdte beszédét, majd védte eljárását, beismerte, hogy ítéletében többször tévedett; nem titkolta örömet a fölött sem, hogy a fiatal leányok védkora nem csak Angliában, hanem Tasmaniában, Victoriában is emeltetett.

Irország protestáns népét, az Irhon és Nagy-Britannia közti unio tervbe vett megszüntetése ellen, a legszélsebb ellentállásra izgatni, Churchill lord Belfastba utazott február 22-én. Óriási néptömeg fogadta zászlókkal s zenekarokkal, melyek hazafias dalokat játszottak Lovait kifogták kocsijából s az ujjongó embertömeg közt diadallal vontatták az Uster csarnok elé, hol több föliratot nyujtottak át neki. Estve nagy meetinget tartottak az említett csarnokban, hol az ünnepelt férfiú hosszabb beszédet tartott. — Hogy az Anglia és Irhon közt fennálló törvényes unio megszüntetése mennyi veszélyt hozna az ir protestánsokra, az avatottaknak sükségtelen mondani. Egy röpirat szerint nem uralmi, hanem életkérdés ez az ir protestánsokra nézve s a röpirat katolikus szerkesztője azt jósolja, hogy a két ország válása esetén, a protestánsoknak a kivándorlás, leületés vagy éhhalál közt kellene választani. Az ir presbyteriumok is kifejezést adtak immár azon kívánságuknak, hogy a törvényes unio Irhon és Anglia között fenntartassék, utalva azon gonosz következményekre, melyek a népnek róm. kath. szellemű neveléséből s kormányzásából származnának.

Hollandia. Az igazságügyminiszter kijelentette a kamara egyik ülésén mondott beszédében, hogy a prostitutio ellen s a nők védelmére hozandó rendszabályok tárgyában, tanácskozást folytat a német birodalom kormányával s reméli, hogy a kérdés nemzetközi szerencsés megoldást nyerend.

Ausztria. A presbyteri szövetség által a cseh reformátusoknak adandó 5000 font sterling szeretet adományból a skótok már összegyűjtöttek 1000 fontot. Anglián kívül, Irhonban, a gyarmatokban s az „Egyesült Államokban“ is gyűjtenek e célra s remélhető, hogy a sükséget szenvedő cseh atyafiakon nemsokára segítve lesz.

Amerika. Az argentini köztársaságban kigyuladt a harc tüze állam és egyház közt. Okot a vitára az a körülmény adott, hogy a köztársaság elemi iskoláiban — melyeket a kormány állított föl s tart föl — sok s nagyobb részt az „Egyesült Államokból“ való protestáns tanítónő alkalmaztatik, a miért a mult év tavaszán Dr. Clara — cordovai püspök — pásztori levelében megtiltotta a katolikus szüléknek, hogy gyermekeiket ez iskolákba küldjék, hol protestáns tanerök foglalkoznak. A vita értelmi szerzőjéül a sajtó Dr. Mattera apostoli követet állitá pellengerre, ki az országos törvényekbe avatkozás czíme alatt megkerestett, hogy az országot 24 óra alatt hagyja el. Dr. Mattera e kitiltó végzésnek engedelmeskedett. Osbomi hírek szerint, jelenleg egy a Cortes által szentesített konvent egybehívásáról van szó, melynek czélja, az alkotmány megváltoztatását oly módon javasolni, hogy az állam és egyház elválasztása kimondassék.

Braziliában a rabszolgatartás kérdése még mindig nincs véglegesen eldöntve. Az új parlamenti választások január hó 15-én folytak le s az uralkodó konzervatív párt javára dőlt el a választási harc. Az új parlament ez év

május 4-én nyitott meg. Mint az 1884-diki, úgy a mostani választásoknál is, nem annyira a konzervatív és liberális jelszavak voltak hangoztatva, mint inkább az, hogy a rabszolgák lassanként — kárpótlás és kihalás által tétesenek szabadokká, avagy egyszerre, mindannyian tekintet s kivétel nélkül szabadoknak nyilváníttassanak. Ez utóbbit hangoztatja a köztársasági párt, mely nem nagyon népszerű ugyan, de élénk, mozgékony és heves. Nehéz elgondolni, hogy minden pártot kielégítő megoldás jöhessen létre.

Franciaország. A monacói játékbarlang megszüntetésére vonatkozó kérvényt február 1-én tárgyalta a francia képviselőház kérvénybizottsága. Freycinet képviselőben Charmes kijelentette, hogy e tárgyban már tettek hivatalos lépések — bár ez ideig eredmény nélkül — Monaco fejedelménél. A bizottság erre azon kívánságát nyilvánítá, hogy ez ügyben további lépéseket tegyen a kormány. A szenátus kérvénybizottsága ugyanez ügyben fölhívja a kormányt, hogy Monaco fejedelménél félhivatalos uton nyilatkozzék a játékbarlang ellen.

Doumergue tanár azon kijelentésével szemben, hogy az egyházi liberalismust képviselő párt a francia ref. egyházban megszünt létezni, a „Protestant liberal“ következő tényekre hivatkozik: a szabadelvű egyházak szabályszerű látogatása három év óta szervezve van egy delegatio által. A delegatio központi pénztárába, mindig nagyobb évi adományok gyűlnek. Nimesben theologiai előkészítő iskolát alapított és tart föl a liberális párt s intézetét 20 növendék látogatja. Liberális lelkeszi kör áll föl Nimesben, Tonneinsben, Montbéliardban. A liberális belmisszió, — melynek központja Nimesben van, — oly tevékenységet fejt ki, hogy vallásosan ébresztő hatását már több egyház érezte. Jellemző a „Protestant liberal“ amaz állítása, hogy egy protestánsnak egyházi érdeklődése nem csak a szorgalmas templomlátogatásban, vagy egyházi czélokra tett jótékony adakozásban nyilvánul, hanem mindenek előtt azon buzgóságban, melylyel az egyházi választásoknál szavazati jogát érvényesíti. Az egyháziasság e neme valóban nagyobb is lehetne a francia ref. egyház liberális pártjában, mint az orthodox hívekben.

Hyacinthe atya azon kérelemmel fordult a párisi Oratoire protestáns egyházközség elöljáróságához, hogy templomában négy előadást tarthasson oly tárgyról, melyek általános keresztényi érdekekkel bírnak. Kérvényében kijelenti, hogy ő jó protestáns, amennyiben a lelkiismeret erőszakos elnyomása ellen protestál s aztán evangyéliumi érzelmű is, mert az 1872-diki zsinat hitformáját elfogadja. A „Kirchenfreund“ valószínűnek tartja, hogy az elutasító válasz ép e vallomásnak a következménye volt. A szabadelvű konzisztórium értésére adta, katolikusok és protestánsok tényleg külön felekezetet képeznek s ezt a templomok használatánál sem lehet ignorálni.

Olaszország. XIII. Leó pápa, f. évi márczius 2-án, mint koronáztatásának kilencedik évfordulóján, a bibornok collegium üdvözlétére felelve, elébb azon okokat fejtegeté, melyek őt arra inditák, hogy a tudományoknak — irodalomnak, történetnek, bölcsészetnek — mivelését hathatósan ajánlja. Majd a pápaság helyzetét jellemezte s elmondá, hogy mennyivel több hasznot tehetne, ha oly szomorú állapotban nem volna, melyben szuverén cselekvési szabadságától meg van rabolva. Tekintélye érdekében nem mellőzheti

tovább, reklamálni a katolikus világtól ama föltételeket, melyek hathatósan védték a pápa szabadságát.

Ranke Lipót.

A német nemzet egyik legnemesebb fia nincs többé; a tudomány egyik legragyogóbb csillaga kialudt; a történetírás nagy mestere, Ranke Lipót nem hosszas, de kínos betegség után vasárnap (23) este 11 órakor kiszenvedett. Mondhatni, hogy a munka teréről szólította el a halál a 91 éves agg tudóst. Május 6-án lett beteg s 12-én még bár ágyban fekvé, diktált. Másnap azonban végkép leverte a betegség, mely erősebb volt már, mint akarata... Tudományos munkásságát méltatni most sem hely, sem idő, csak életének s működésének főbb pontjait akarjuk néhány rövid vonással vázolni.

Dr. Ranke Lipót született 1795. december 21-én Thüringia Wiehe helységében. A lipcei egyetem látogatása után a tanári pályára szánta magát s oderai Frankfurtban kapott először alkalmazást. Már ekkor kiváló előszeretettel viseltetett a történelem iránt. Thucydides mellett Nieburt és Savigny választá követendő példányképekül. Első művei „Geschichte der roman. und german. Völker 1494—1535.“ és „Zur Kritik neuerer Geschichtsschreiber“ oly mértékben megnyerték az illető körök méltánylatát, hogy már 1825-ben meghivatott a berlini egyetemre a történelem rendkívüli tanárává. Mint történetíró, a szigorú tárgyilagosság embere volt, rokon és ellenszenv nem befolyásolta. Ő hangsúlyozta elsöben kellő határozottsággal, hogy a történelmi tanulmány értéke a források feltalálása, megbíralása s helyes használatától függ. Minden művéből látható, hogy a történelmi előadásnak mestere. Tudta a tényeket művészileg csoportosítani, a szereplő egyéneket mesterileg jellemezni. Összes művei 1868 óta jelennek meg Lipszében. Mint tanár hasonló szorgalommal és eredménynyel működött egész 1872-ig, s tanítványai közül most már sokan a jelenkor leghíresebb történészei. 1865-ben nemességet nyert, később a „Pour le merite“ rendnek kancellárja lett. Akadémiai tagságának 50 éves jubileumakor (1882. febr. 13.) valóságos titkos tanácsossá neveztetett ki. Kilenczvenedik születésnapja alkalmával (1885. decz. 21.) általános ünnepeltetés tárgya volt, az ősz német császár és császárné sajátkezü levelekben fejezték ki őszinte jókívánataikat, a trónörökös pedig személyesen üdvözölte őt.

Halála hírért részvételt s fájdalommal veszi az egész tudományos világ. Élete folytonos munkálkodás volt, de valamint kortársai elismerése már életében fényesen nyilvánult, halála után a késő utókor is hálával fog megemlékezni róla, mert műveiben örök emléket emelt magának.

Ranke protestáns családból származott s a protestáns elveknek mindvégig határozott híve volt. Most is élő testvére marburgi theol. tanár és consistoriumi tanácsos, egyik fia potsdami lelkész. Másik fia porosz kapitány, leánya pedig Kotze báró neje. Temetése ápril hó 26-án ment végbe óriási közönség részvétele mellett.

R. K.

Egyháztörténelmi töredék.

A Bécsbe fölhívott és megjelent bizalmi férfiak tanácskozásai
1855. máj. 17. — jun. 20-ig

XIII.

Tizenkilencedik ülés június 12-ikén délután.

Főtárgy: Synodal ausschusz.

Török Pál. Ezen szakasz szerkesztésénél előtte lebegett azon tapasztalat, miszerint a mult században oda irányozták törekvéseiket azok, kik nem voltak az evangélicus egyháznak barátai, hogy ezen egyház ne legyen egy, hogy a corpus evangelicorum nevében ne menjenek feliratok, ne közös név alatt, hanem csak egyesek nevében. Mi is annyira belé tanultunk ezen elszakadottságba, hogy kedvünk telt abban, hogy egymás végzéseit a superintendentiák paralizálják. Ő tehát az egység fentartására a peres ügyekbeni biráskodásra, a Synodal ausschuszt mulhatlanul szükségesnek tartja.

Toperczer. Több észrevételt tesz, de miután még e tárgy nincs kellőleg kifözve, másnapra kéri a tárgyalást halasztani.

Huszadik ülés június 13-ikán délután.

Folytatása a tegnapi tárgynak.

Pálffy. A ma délelött tartott magánjellegű tanácskozásban Szoboszlai egy javaslatot terjesztett elő, melyet ő mind a formára, mind a kiemelt czélokra nézve teljesen elfogad. Egy pontban különbözik csak; t. i. ő nem bánja akár zsinaton, akár superintendentiák által választassanak az ausschusz tagjai.

Osztrólczy. Ellehet ugyan az egyház ily testület nélkül is, de akkor Török ur szava szerint pangás van, csaknem négy reformált egyház, de meg ő a centralisationnak barátja lévén, a zsinaton kívül óhajtja, hogy legyen egy ily testület akármi név alatt, például: commissió, mert hiszen a generális synodus nem tehet mindent, hanem commissiókat kell kineveznie. Ezen testület szervezésénél nagy nehézséggel állunk szemben; ha jog és hatáskörét messze terjesztjük ki, ha sokat adunk, nem tetszik, ha keveset, nem lesz hatása. — Ha ez, a zsinat ausschusza, akkor tagjainak természetesen azon kell választatniok.

Kuzmáni. Szoboszlai előadása után nem tudja mikép szóljon a fenforgó tárgyhoz. Inkább óhajtana, hogy gyakrabban, kevesebb időközök alatt zsinatok tartassanak, mint a superintendentiák hatalmának korlátozásával ilyen commissiókat szervezni szükséges volna. Az ügy szerinte nincs még kellőleg kitisztázva.

Kanya. A délelötti közös megállapodás szerint nyilatkozott Szoboszlai mellett.

Ferenczi. Örömet meghajolna a többség előtt, de tartozik magának, a miniszteriumnak nyilván adni elő nézetét.

1) Áll az, hogy a synodus a legfelsőbb törvényhozó egyházi hatóság, de élete csak periodicus. Ha valami törvény kiadatik, az kiadathatik, mint az óra órás nélkül is. Ha ő gazda, tart jó lovakat, de nincs örökké a bakban a kocsis mellett; tehát activitást, autonomiát kíván adni a superintendentiáknak. Ne álljanak örökké gyámság alatt. A ki sanctionálja a törvényt, az ügyel arra, hogy végrehajtsák; nem kell tehát folytonos felügyelet.

2) Mégis bizonyos egybeköttetés csak üdvös és kívánatos. De nem tud semmi máshoz folyamodni, mint a nyilvánossághoz, miszerint a superintendentiák mindenüvé elküldhetik protocollumaikat. Ne tünjék tehát fel, ha ő nem barátja a zsinati ausschusznak és ha majd ellenkező szó jön fel tőlök, azon ne csudálkozzanak. Azt biztosítja, hogy „in partibus infidelium“ ellene működni, agítani nem fog; áldozatul hozza meggyőződését.

De synodale consistoriumra szerinte is mulhatlanul szükség van. A zsinat tehát alkosson, nevezzen egy ilyen consistoriumot, de más összejövetelet nem akar.

Tóth S.

(Folytatása köv.)

Terhes Barnabás.

(1837—1886.)

Őszinte részvételt osztunk ama nagy veszteség felett érzett méltó fájdalomban, melyet a tiszáninneri ref. egyházkerület körében Terhes Barnabásnak, a sárospataki ref. egyház széles körben ismert, közkedveltségű lelkészének f. é. május hó 27-én, alig 12 napi súlyos szenvedés után, váratlanul bekövetkezett elhunyt okozott. A tiszáninneri egyházkerület lelkészi kara benne egyik legképzettebb és mindenki által szeretett, rokonszenves tagját gyászolja. Férfi korának derekán, alig 49 éves korában, midőn testi és lelki erejének még fogyatéket nem ismerő teljességével szolgálta az egyház és iskola ügyét, oltá ki életét a kérlelhetlen halál, s barította örök gyászba ama kis családot, amelynek ő fénye, boldogsága s minden reménye vala. Mikor a barátság kötelékén kívül még azon körülmény is csatolt a boldogult emlékéhez, hogy mint s. lelkész, a tiszántuli kerület kebelében működött éveken át, előbb Nádudvaron, majd Békésen és T.-Dobon, még pedig oly szép sikerrel, hogy a nagyemlékü Hegedűs László lemondása után, ő tiszteltetett meg a sárospataki ref. egyház lelkészi állomásával, melyet 18 éven át, küzdve a kedvezőtlen viszonyokkal, s megfelelni igyekezve azon magasabb igényeknek, amelyekkel főleg hivataloskodása első időszakában, semmi arányban sem állott a szegényesnek mondható anyagi jutalmazás, mindig jóakarattal óhajtott betölteni. És ime! épen akkor szakítá el a halál élete fonalát, midőn a lelkes gondnokságával kifejtett buzgó munkálkodás eredményét, a sok nehézséggel küzdő egyház és ennek iskolája emelkedésében szemlélhette volna. Jóleső nyugalmat kölcsönözhetett volna ez az ő lelkének, aki inkább eszményi szárnyalásra, mint a gyakorlati élet rideg problémáinak oldoztatására vala elhivatva. — Született a megboldogult Rimaszombaton, 1837-ben. Atyja, Terhes Sámuel, ugyanott lelkész és a gömöri egyházmegye esperese volt, aki azon korban ugy az irodalom, mint általában a közélet terén, tisztes nevet és elismerést vívott ki magának. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdette meg. Szép tehetsége s főleg művészi és költői hajlamai már kora ifjúságában nyilatkoztak, midőn Izsó Miklós, a legnagyobb magyar szobrász társaságában, akivel a gyermekkori barátság erős kötelékei fűzték össze és akinek nagyra nőtt genie-je szintén e korban ébredett, agyagból s egyéb gyurható és faragható anyagokból, pusztá-

kedvtelésből, meglepően sikerült állati és egyéb alakokat készíttetett. E körülmény indította édes atyját arra, hogy szépreményű fiát, a középiskola elvégzése után, technicali tanulmányok céljából, Bécsbe küldje. Nagy szorgalommal folytatott tanulmányait azonban, közbejött nehéz betegsége miatt, meg kellett szakítania. Betegen hagyta el Bécsset, ahová nem is tért vissza többé, csak akkor, amidőn, már mint lelkész, 1873-ban, a világkiállítás megtekintése végett utazott még egyszer oda. A hagymázból, amely végre is életét oltá ki, lassanként felépült ugyan, de az azzal járó erős testi és lelki megrázkódás más irányt jelölt ki pályafutásának s arra utalta, hogy rokonai közelében maradva, a kevesebb izgalommal járó lelkészi hivatásra készüljön elő. Kitünő képzettsége, szép tolla és rokonszenves egyénisége az egyházi körben is mihamar a kiválóbbak közé emelték őt, s többrendbeli bizalmi állást szereztek meg számára. A sárospataki ref. főiskola körében a zsinat óta végbement nagyjelentőségű szervezkedés fontos munkájában jelentékeny részt vett, s mint a felállított igazgató tanács jegyzője, haláláig sokat és lelkiismeretesen munkálkodott. Költői kedélye s gazdag humorával igen gyakran felvidítá a komoly munkában elfáradt egyházkerület tisztességét, s az ily alkalommal elmondott verses köszöntőit kinyomatva, elárusítván, csak ez uton is jelentékeny összegeket gyűjtött a sárospataki ref. leányiskola javára. Mint egyházi szónokot nemes arcza, mély, érczes és kellemes hangja, beszédeinek költői emelkedettsége, s a papnak legfőbb ékeségét képező erkölcsi szelidség, amely minden szavát áthatotta, mindenki előtt kedvelté tették. Az a sokszor negélyezett erkölcsi szigor, amely még a koporsó felett is nem annyira fájdalmat, mint kiméletlen leczkértetési hajlamot érez, amely úgy állítja a papot a ravatal fölé, ahogy az orvos áll a bonczasztal mellett, nem látva ott egyebet egy közönséges bírálati objectumnál. — nagy távol volt Terhes Barnabás nemes szellemétől. Ő a fájdalmat nem jó tanácssal, hanem a részvét vigaszával igyekezett enyhíteni. — Jártassággal birt a német, francia és angol nyelvekben és irodalmakban, sőt a szláv nyelvekben is. Főleg a francia nyelv elsajátítása végett töltött el több hónapot Svájcban, különösen Genfben, mielőtt sárospataki lelkészi állomását elfoglalta volna. Azt hisszük, hogy egyházi dolgozatainak és költeményeinek összegyűjtése és kiadása által (mely utóbbiak közül nem kevés látott világot, különböző közlönyökben, s hogy több nem, annak az elhunyt szerénysége volt oka,) kegyeletes kezek hasznos munkát végezhetnének s a boldogultnak is maradandó emléket állíthatnánk. Elvesztése felett nagy számú rokonság kesereg: első sorban bánatos özvegye, Beszterczey Hermin s három kedves gyermeke; továbbá hét élő testvére, névszerint Terhes Piroksa, néhai Osváth József özvegye, gyermekeivel; Terhes Rózsa, Orbán József, sárospataki akad. tanár neje, családjával; Terhes Johanna; Terhes Lilla, Debreczeni Bertalan ügyvéd és egyházkerületi főjegyző neje, családjával; Terhes Ilona, néhai Fodor Gyula, kir. aljárásbíró özvegye, gyermekeivel; és Terhes Pál, rimaszombati ref. lelkész, családjával; végül özv. Beszterczey Istvánné, mint anyós, gyermekeivel.

Legyen csendes nyugalma a korán elhalt derék férfinak!

Különfélék.

Debreczeni főiskola. A hittanszaki önképző társulat májushó 29-én tartotta évet záró gyűlését. A szép számban megjelent tagokon kívül jelenvoltak a társulat felügyelő tanára, Balogh Ferencz hittanár, továbbá Csiky Lajos akadémiai igazgató, Menyhárt János, Bethlendi Endre hittanárok és Rózsa Sándor, főiskolai háznagy. Tartatott versenypredikálás, melyben a négy pályázó közül az első díjat Bod Ferencz, a másodikat Asztalos Kálmán 4-ed éves theológusok nyerték. Kedvetlen körülmény gyanánt konstatáltatott, hogy csak a gyakorlati theologiai pályakérdésekre jöttek be munkák Homiliájával és imádságával Török Zoltán 4 th. két pályadíjat nyert, az ő nevét rejtve a felbontott jelgés levelek. Örömmel fogadtatott a gyakorlati theologia tanárának azon eszméje, melyet ő Balogh F. hittanártársával együtt érlelt meg, hogy ezentul a jobban sikerülendő oratoriumi egyházi beszédek és imádságok tétessenek le a főiskola anyakönyvtárában, magasabb szempontból megbíráltatván erre a hittanszaki önképző társulat és a szaktanár által. Éleszteni fogja ez az illető ifjak önbecsérzetét s tanuságos lehet a jövőre kor embereinek látni, hogy micsoda eszmék mozgatták a korábbi idők ifjainak lelkét. A gyűlést a felügyelő tanárnak magvas, szép beszéde zárta be, mely után még a társulat elnöke, Sass Béla esküdt-felügyelő, gymn. segédtanár mondott jelenvolt vendégeknak köszönő szót. A főiskolai „gyorsiró-egylet“ pedig f. hó 4-én tartotta évet záró gyűlését, felügyelő tanára, Csiky Lajos jelenlétében. — A pünkösztől legáczióválasztás ma, szombaton d. u. történik meg. Most, ily későre esvén pünköszt, ünnep utáni csütörtökön már megkezdődnek az akadémiákon az előadások, illetőleg a szigorlatok, az napon tartatván reggeli 8 órakor az iskolai évet záró istenitisztelet is.

A verbőczi lelkészi állomásra 7 pályázó közül okmányaik alapján kijelöltettek: Fekete Károly tivadari, Kósa Aladár aklii, Bikki Ferencz gyulai, Bodnár Béla ujhelyi lelkészek és Szűk Sándor terebesi s. lelkész.

Gyászhir. Tisza-Nánán május 20-án tudószezhűdés következtében, hét órai rövid szenvedés után meghalt Gyöngyösi Sámuel ref. lelkész életének 52-dik évében; egyházunk egyik kiváló munkás tagjának nekrolóját jövő számunkban fogjuk közölni.

A britt és külföldi bibliaterjesztő társulat mult május hó 5-én tartotta Londonban évi gyűlését. Az üzleti jelentés szerint a társulat utolsó évi bevétele 1.327,710 frt volt; a bel- és külföldeken eladott szentiratok árából pedig 1.055,170 frtnyi összeg folyt be hozzá. Kiadott a társulat ez évben 2.407,280 frtot. Alapítása óta nem kevesebb, mint 108.320,869 bibliát, vagy bibliarészletet terjesztett el a társulat a föld kerekességén.

Megjelent Dobos János beszédeinek III. kötete „Közönséges népszerű egyházi tanítások a régebb 1830—1850 közötti korszakból“ czimen. Bolti ára 1 frt 80 kr. Ismertetni fogjuk.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztőtársak: **Csiky Lajos, Géresi Kálmán.**

HIRDETÉSEK.**B. e. nt. GYÖNGYÖSY SÁMUEL**

m. prot. egyh. **Szónoklatai;** ünnepi, közönséges, alkalmi s gyász esetekre című munka, addig, míg a készlet még tart, nálam rendkívül leszállított áron (7 frt 20 kr helyett 3 forintért) megszerezhető.

Miskolcz.

Ferenczi B.,

1—3

kiadó-könyvkereskedő.

Hirdetés.

A közlő népiszkolai közvizsgák alkalmára ajánlatnak az egyházak, lelkészek és tanító urak figyelmébe, a

„Vallásos iratokat terjesztő egyesület“

jutalom-könyvecskék gyanánt is használható kiadmányai, melyek Makón Csécsi Miklós lelkésznel kaphatók s 1 forinton felüli megrendelés esetén díjmentesen szállítatnak.

A kiadmányok ezek:

1. Imakönyv a magyarnép számára (keménykötés 120 lap) ára 25 kr.
2. Rövid vallásos oktatás reform. jegyesek számára (2-dik javított kiadás) ára 5 kr.
3. Szív-mivelő, lelki képek a földmives életéből 20 kr, ennek egyes darabjai (12) 2 krajczárjával.
4. A lelkipásztor sikeres működésének alapfeltételei (értekezés) 10 kr.
5. A nádas kurátor (elbeszélés) 16 kr.
6. Ó emberből új ember (elbeszélés) 13 kr.
7. Nefeletts (vallásos költemények) 6 kr.
8. Csalfa Náni 3 kr.
9. Egy forint 2 kr.
10. Tündér mese 2 kr.
11. Vigyázz! 4 kr.
12. Szántó János megtérése 7 kr.
13. Tekintsetek az égi madarakra 3 kr.
14. Hát aztán 2 kr.
15. Egy példázat 2 kr.
16. A gyermekek barátja 4 kr.
17. Meg vagyon irva 3 kr.
18. Mi az oka annak, hogy oly sok kis gyermek meghal? 2 kr.
19. Füzslak és a módi 3 kr.
20. Hogy terem a betyár 2 kr.
21. Lehet-e ellenségünket szeretni? 3 kr.
22. János bácsi beszélgetései 10 kr.
23. Rövid történet 3 kr.
24. Sorshuzás 2 kr.
25. Előbb a hit, aztán megjön minden 3 kr.
26. Hajnal Ábel emlékezete 20 kr.
27. A kárhozat utján (elbeszélés) 15 kr.
28. Imádkozzál és boldogulsz 2 kr.
29. Karácsoni rajz 2 kr.
30. Az engedelmes feleség 2 kr.
31. A veszett víz 2 kr.
32. Egy pap és egy doktor 3 kr.
33. A jó fiuk 2 kr.